

## II. PORZĄDEK SĄDÓW ZIEM MAZOWIECKICH NA SEJMIE WALNYM ROKU PANSKIEGO MDLIII W KRAKOWIE ZŁOŻONYM, DO PRZYSZŁEGO SEJMU POSTANOWIONY<sup>a</sup>

Zygmunt August z <sup>b</sup>Bożej łaski król Polski, wielkie książę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie etc. pan i dziedzic<sup>b</sup>. Oznajmujemy...<sup>c</sup> Sądy ziemskie aby więc tym pilniej były zawżdy odprawowane, sędzia żadną inną przyczyną, chyba chorobą, wojną, morem mógłby<sup>d</sup> roki odłożyć albo ich nie skończywszy odwołać, i to na przyszłych roczach ma przysiądz, jako vera infirmitate **albo legali impedimento impediatus**, a nie ku krzywdzie stronie na sądzeniu roków nie był, albo ich też nie sądził.

A iż [w] województwie mazowieckim obywatele insze prawo albo statut czynienia sprawiedliwości mają, tedy ku tym namowom spólnym koronnym tego dokładają, prosząc iżby im było przyłożono.

Napierwej, aby ci, co mają prawa nieodpowiedne i prawa win sądowych nie płacić, nie zakładając się temi wolnościami **pro hac vice** byli powinni odpowiadać na tych wiecach i winy płacić, a wojewoda z wszystkimi kasztelany onego województwa aby ty wieca na trzech miejscach sądził:

Pierwsze miejsce w Warszawie **feria secunda post Bartholomei**<sup>e</sup> [25 VIII] a tam ziemie czerską<sup>f</sup>, warszawską, liwską<sup>g</sup> z ich powiaty aby sądził, a przy niem **omnes dignitarii et officiales illarum terrarum iudicandarum** aby **praesentes** być byli powinni.

Drugie miejsce w Zakroczymiu<sup>h</sup>, a tam ziemie zakroczymską<sup>i</sup>, wyszogrodzka i ciechanowska z ich powiaty mają być sądzone, tam także<sup>j</sup> **officiales earum terrarum praesentes** aby byli.

Trzecie miejsce w Łomży, a tam ziemie różańska, makowska, łomżyńska, wiska i ich powiaty sądzić, gdzie też **dignitarii et officiales illarum terrarum** wszyscy aby być byli powinni.

A kiedy wojewoda z kasztelany wszyckimi i onych ziem urzędnicy pierwsze ty wieca osądzi i skończy, aby w tydzień drugie, tak też i trzecie sądzić na tych miejscach naznaczonych poczynął.

Kasztelani wszyscy przy wojewodzie na tych trzech miejscach **solī personaliter**, nikim miejsca swego nie zasadzając, aby byli **sub privatione officii**<sup>k</sup>, tak tyż i urzędnicy onych ziem które będą sądzone sub eadem poena, aby byli **praesentes**. A iż są niektórzy z nich nieprzysiężni, tedy kiedy sąd tak ten zasiędzie, aby przysiądz byli powinni, a tam dopiro napierwej odleglejsze powiaty na tych miejscach mają być odsądzone.

A z tej powinności wojewoda, kasztelani i urzędnicy ziemscy nie mają być wyjęci, jedno prawdziwą niemocą i **legatione extra Regnum**.

Pisarzowie ziemscy na tych miejscach kiedy będą sądzone ich ziemie albo powiaty, aby każdy swej ziemie akcje do ksiąg onej ziemie zapisował, dla łatwiejszego należenia.

Gdzie więc tym kształtem a porządkiem sąd zasiędzie i sentencją **unanimiter** ferują<sup>l</sup>, a chciałby kto od nich apellować, tedy wszytki winy sądowe krom zakładów sądowych aby pierzwej obłożył<sup>m</sup>, a tam teraz niechby apellował. Które winy mają być zostawione i chowane w kancelaryjey ziemskiej tak długo, ażby na walnym sejmie przez Nas ona sentencyja była approbowana albo retraktowana; tedy zasię one winy mają być zupełne **parti apellanti** wrócone na pierwszych roczach, a gdzie **sentencyja** będzie approbata ony winy **iudicio praesidenti iuxta statutum cedent**.

<sup>a</sup> W MRPS, t. V, vol. I, s. 36, nr 1527 akt ten wspomniany został pod tytułem: *Ordinatio iudiciorum terrestrium pro uno anno in Ducatu Masoviae agendorum in Comitibus cracoviensibus laudata*. <sup>b-b</sup> U Szujskiego zamiast tego tytułu: etc. Dalej zaznacza się tylko istotniejsze różnice pomiędzy rękopisem a odczytem Szujskiego. <sup>c</sup> Odtąd aż do słów w akcie I: „Jak też apellacyje od komisarzów i od podkomorzów i od urzędów grodzkich jako gdzie iść mają na wieca przysze wszytki odsyłamy”. J. Szujski pominął ten tekst jako identyczny z tekstem w poprzednim akcie, nr I. <sup>d</sup> mogliby Sz. <sup>e</sup> feria I post Bartholomei Sz. <sup>f</sup> W rkps: sczerską. <sup>g</sup> W rkps: z Lywska; w Sz. Zaliwską <sup>h</sup> W rkps: w Zakroczyń. <sup>i</sup> W rkps: zakroczyńska. <sup>j</sup> W Sz. także. <sup>k</sup> W rkps dwa wyrazy poprawione, nieczytelne. <sup>l</sup> Tak w rkps. <sup>m</sup> Tak w rkps; odłożył Sz.

Aby też więc i stronie szkoda od temere apellantów była nagrodzona, ktoby od dekretu takowego wiecowego apellował, tedy przed Nami na sejmie, aby już miał rok zawity, o szkody stronie odpowiedzieć bez odsyłania do onego prawa znowu czynić o szkody, ale aby przez dekret Nasz około dowodów na szkody strony były [z] sobą rozprawione.

A iż na ten czas **pro hac vice** starowiecznym obyczajem przystawamy folgując wielkości prac zahamowanich, bo w Mazowszu wieca albo wielkie roki każdego roku bywają odsądzone jako <sup>n</sup>i teraz są odsądzone<sup>n</sup> a apellacje przedsię od kilku wojewod są zadzierżane na wyrok Nasz, gdzie tym terażniejszym Naszym postanowieniem żadna by się kauza na wieca nie wróciła; a ubodzy ludzie prędkiej sprawiedliwości by przed się nie mieli, przeto **inherentes statuto**

**Masoviae de conventione iudiciaria**, ponieważ wszyscy kasztelani i urzędnicy ziemscy **per modum conventionis** mają być powinni, aby wszystkie kauzy<sup>o</sup> którekolwiek **ex terminis generalibus** na sejm<sup>p</sup> ten się dewolwowali et **ex terminis communibus ad terminos generales, ex apellationibus et remissionibus cittacionum a iudiciis terrestribus, castrensibus, commissorialibus et qualibuscumque provenientes, pendentes et interim cadentes**, ktoreby nie były jeszcze **per assessores discernowane**, były na ty wieca albo **veteri cognomine** <sup>q</sup>**conventiones** <sup>s</sup>**iudiciariae**<sup>q</sup> remitowane, a te ktoreby już były przez assessory praktykowane i **mere** na wyrok Nasz przypadły, iżby były **sine limitacione** przez Nas na tym sejmie terażniejszym odsądzony.

A iż **sine delatore** nikt nie może być deferowan, niezasiędenie miejsca swego na tych to wiecach, sędziowie wiecowi tedy będący zasiadwszy skoro i dawszy wywołać i zapisać akt, będąc powinni listownie **absentem dignitarium seu officialem sub iuramento suo prestitito** Nam tak też i instygatorowi Regni officii deferować, a takowy list ma być staroście albo

podstarościemu onego powiatu przez woźnego i szlachcica posłań, iżby ten list przezeń ku Nam i instygatorowi pod winami na starosty omieszkał urzędu swego starościego opisanymi był posłań. A tam instygator pod takową winą **privationis officii** będzie powinien onego

deferowanego pozwać na walny sejm i instygować **ad extendendum statutum**.

Pozwany takowy ma mieć rok zawity na walnym sejmie za położeniem pozwu cztery niedziele przed rokiem naznaczonym na pozwie, na którym wywodu niebytności swej nie ma mieć inszego jeno wedle statutu, a stronie przedsię będzie wolno czynić o szkody tak z dygnitarzmi nie będącymi na wiecach, jako starostą omieszkałym o nie odesłanie listu, także też instygatorem, gdzieby tej terażniejszej konstytucyjy dosyć nie czynił. A My na sejmie przyszłym będziemy z powinności dojrzenia sprawiedliwości ludzkiej **ad instigationem instigatoris officii** takowe pozwane bez wszelakich odkładów dalszych wedle prawa i statutu osądzić.

A gdzieby <sup>r</sup>więc wojewoda albo który z dygnitarzów umarł albo też przestrzegając się pracą i nakładem być nie mógł albo nie chciał, im i na osobę tam osiadłą naznaczyć i deputować będziemy. A wszakoż gdzieby który nie w czas spuścił dostojeństwa albo urzędu, **simili paena** ma być karan, jaka jest ustawiona **in temere negligentiae**. A wszakoż subdelegat być dan nie ma, jedno gdzie by umarł albo spuścił urząd.

Gdzie by który z dygnitarzów i urzędników na wiecach z którejkolwiek przyczyny nie był albo nie mógł być, tedy przedsię od innych będących dygnitarzów i urzędników wieca mają być sądzone, a wszakoż jako jest opisano wyżej o szkody od strony też o winę będzie z niem można czynić<sup>r</sup>.

A takowa terażniejsza **authoritas** wiecam telko **pro hac vice**, to jest na wiecach tych albo **in hac conventione iudiciaria** ku osądzeniu kaus ma się rozumieć, prawom i statutom<sup>s</sup> dawnym po osądzeniu takowych terażniejszych wieców nic na przyszłe czasy nie derogując.

Dan w Krakowie na Walnym Sejmie w piątek przed Kwietną Niedzielą bliski, lata<sup>a</sup> pańskiego <sup>u</sup>tysięcznego pięćsetnego pięćdziesiątego i trzeciego<sup>u</sup> [24 III 1553], królowania Naszego dwudziestego czwartego<sup>v</sup>. Na własne rozkazanie Jego Królewskiej Mości.

<sup>n-n</sup> W rkps słowa te dopisane są w interlinii. J. Szujski je opuścił. <sup>o</sup> Sz.: sprawy. <sup>p</sup> W rkps: siem. <sup>q-q</sup> W Sz.: in conventionem iudiciariam. <sup>r-r</sup> Tekst u J. Szujskiego pominięty, gdyż z małymi różnicami pokrywa się on z tekstem w poprzednim akcie, nr I <sup>s</sup> W rkps: statutum. <sup>t</sup> Sz.: roku <sup>u-u</sup> Sz.: 1553. <sup>v</sup> Sz.: 24. Ostatnią formułę pominięł.